

В. Д. Чекіна

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу фінансово-економічних проблем використання виробничого потенціалу Інституту економіки промисловості НАН України, Київ, Україна, victoria_chekina@rambler.ru

ПОДАТКОВО-БЮДЖЕТНІ ІНСТРУМЕНТИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: АНАЛІЗ ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

Анотація. Висока залежність національної економіки від зовнішніх ринків, її сировинна спеціалізація, деградація інвестиційного сектору та занепад промисловості зумовлюють нагальну потребу в модернізації всієї господарської системи країни, яка не можлива без сприяння розвитку соціальної сфери – фізичного й розумового потенціалів суспільства, підвищення кваліфікації працівників. Тому фінансування цієї сфери є одним із першочергових питань. У статті досліджено загальні положення щодо податково-бюджетних інструментів розвитку соціальної сфери України в умовах децентралізації. З метою виявлення тенденцій поступу місцевої системи надання соціальних послуг (обґрунтованих курсом на децентралізацію й імплементацією директив ЄС) та її недоліків проаналізовано видатки й надходження до місцевих бюджетів протягом 2007–2015 рр. порівняно з даними про виконання місцевих бюджетів у країнах Європейського Союзу. Встановлено, що через низькі темпи економічного зростання та брак бюджетних коштів у останні роки обсяги соціальних видатків були зменшені, і це на тлі збільшення ролі й значення людського капіталу для розвитку економіки в усьому світі. З'ясовано, що в Україні зростаючі потреби в соціальному захисті компенсуються за рахунок скорочення видатків на освіту та охорону здоров'я, а це може негативно вплинути на соціально-економічну ситуацію вже найближчим часом, призвівши до погіршення стану здоров'я громадян, конкурентоспроможності вітчизняних фахівців на міжнародному ринку праці внаслідок зниження якості освіти тощо. Обґрунтовано, що за нинішніх макроекономічних умов для підвищення ефективності фінансування соціальних видатків із місцевих бюджетів необхідно активізувати реформи у сфері місцевого самоврядування (щодо децентралізації доходів). Надано пропозиції з удосконалення податково-бюджетних інструментів фінансового забезпечення соціальної інфраструктури на місцевому рівні.

Ключові слова: податково-бюджетні інструменти, соціальна сфера, децентралізація, видатки місцевих бюджетів, доходи місцевих бюджетів, соціальні послуги, фінансове забезпечення.

Рис. 2. Табл. 3. Літ. 17.

Victoriia Chekina

Ph. D. (Economic), Senior Research Fellow, Institute of Industrial Economics of NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine, victoria_chekina@rambler.ru

FISCAL INSTRUMENTS OF UKRAINIAN SOCIAL DEVELOPMENT IN A DECENTRALIZED ENVIRONMENT: ANALYSIS AND PROPOSALS FOR THEIR IMPROVEMENT

Abstract. High dependence of the national economy on external markets, its raw specialization, the degradation of the investment sector and the decline in industry determine an urgent need to modernize the entire economic system of the country, which is impossible without enhancing the development of the social sphere – the

physical and intellectual potential of the society, increasing the level of workers' qualification through education, culture, health etc. Therefore, financing this sphere is one of the priority issues. The article examines general provisions on fiscal instruments for the development of the social sphere of Ukraine in the context of decentralization. To identify trends in the development of the local system of social services (justified by the course on decentralization and the implementation of EU directives) and its shortcomings, local budget expenditure and revenues for 2007–2015 are analyzed benchmarked against the reported data on the execution of local budgets in the EU. It is established that due to low rates of economic growth and lack of budgetary funds in recent years, the volume of social spending has been reduced. And this is against the background of the increasing role and value of human capital for economic development throughout the world. It is found that a growing demand for the provision of social protection in Ukraine is offset by a decrease in expenditure on education and health, which could negatively affect the socio-economic situation in the coming years – the deterioration of the citizens' health, the decline in the competitiveness of domestic experts in the international labor market due to reducing the quality of education, etc. It is proved that in the current macro-economic conditions, to increase the effectiveness of financing social expenditures form local budgets, it is necessary to intensify reforms in local self-government (on revenue decentralization). The author gives proposals on further improvements of fiscal instruments for the financial provision of social infrastructure at the local level.

Keywords: fiscal instruments, social services, decentralization, local budget expenditure, local budget revenues, financial provision.

JEL classification: H71, H72, H75, H76.

В. Д. Чекина

кандидат экономических наук, старший научный сотрудник, ведущий научный сотрудник отдела финансово-экономических проблем использования производственного потенциала Института экономики промышленности НАН Украины, Киев, Украина

НАЛОГОВО-БЮДЖЕТНЫЕ ИНСТРУМЕНТЫ РАЗВИТИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ УКРАИНЫ В УСЛОВИЯХ ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИИ: АНАЛИЗ И ПРЕДЛОЖЕНИЯ ПО ИХ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ

Аннотация. Высокая зависимость национальной экономики от внешних рынков, ее сырьевая специализация, деградация инвестиционного сектора и упадок промышленности обуславливают насущную потребность в модернизации всей хозяйственной системы страны, которая невозможна без содействия развитию социальной сферы – физического и умственного потенциалов общества, повышения квалификации работников. Поэтому финансирование этой сферы является одним из первоочередных вопросов. В статье исследованы общие положения относительно налогово-бюджетных инструментов развития социальной сферы Украины в условиях децентрализации. С целью выявления тенденций развития местной системы предоставления социальных услуг (обоснованных курсом на децентрализацию и имплементацию директив ЕС) и ее недостатков проанализированы расходы и поступления в местные бюджеты в течение 2007–2015 гг. по сравнению с данными о выполнении местных бюджетов в странах Европейского Союза. Установлено, что из-за низких темпов экономического роста и недостатка бюджетных средств в последние годы объемы социальных расходов были уменьшены, и это на фоне увеличения роли и значения человеческого капитала для развития экономики во всем мире. Выяснено, что в Украине растущие потребности в социальной защите компенсируются за счет сокращения расходов на образование и здравоохранение, а это может негативно повлиять на социально-экономическую ситуацию уже в ближайшее время, приведя к ухудшению состояния здоровья граждан, конкуренто-

способности отечественных специалистов на международном рынке труда вследствие снижения качества образования и т. п. Обосновано, что в нынешних макроэкономических условиях для повышения эффективности финансирования социальных расходов из местных бюджетов необходимо активизировать реформы в сфере местного самоуправления (относительно децентрализации доходов). Представлены предложения по совершенствованию налогово-бюджетных инструментов финансового обеспечения социальной инфраструктуры на местном уровне.

Ключевые слова: налогово-бюджетные инструменты, социальная сфера, децентрализация, расходы местных бюджетов, доходы местных бюджетов, социальные услуги, финансовое обеспечение.

Наразі економічна й соціальна сфери України зазнають серйозних змін у зв'язку з переформатуванням її курсу, новими орієнтирами та стратегіями соціально-економічного розвитку. Внаслідок високої залежності національної економіки від зовнішніх ринків, її сировинної спеціалізації, деградації інвестиційного сектору й занепаду промисловості є нагальна потреба в модернізації всієї господарської системи країни. Нова модель розвитку передбачає орієнтацію на неоіндустріальну економіку, перехід на наукоємне передове виробництво (*advanced manufacturing*), що складається з комплексу продуктивних видів діяльності, які ґрунтуються на використанні та координації інформації, автоматизації обчислень, застосуванні комп'ютерних мереж, сучасних матеріалів і нових можливостей, відкритих природничими науками в царині нанотехнологій, хімії, біології та ін. Такий перехід реальний тільки в разі сприяння розбудові соціальної сфери, котра визначає розвиток фізичного й розумового потенціалів суспільства, підвищення кваліфікації працівників за допомогою освіти, культури, охорони здоров'я тощо. Тому фінансування соціальної сфери належить до питань, що потребують невідкладного розгляду.

Останні зміни в системі місцевого самоврядування та взаємовідносин центру й регіонів викликали великий інтерес провідних вітчизняних економістів та знайшли відображення в їхніх дослідженнях. Так, фінансові аспекти реформування місцевого самоврядування в умовах децентралізації розкрито в працях О. Власюка, Г. Возняк, Є. Кузькіна, І. Луніної [1–4]; проблеми державного фінансування соціальної сфери висвітлено С. Гриневською, Н. Деевою, О. Кириленко [5–7]. Оскільки українським урядом обрано курс на децентралізацію, особливої уваги потребують наукові пошуки в галузі формування дохідної частини місцевих бюджетів, де акумулюються кошти, що спрямовуються на фінансування соціальних потреб громад. Адже саме ефективно місцеве самоврядування на засадах децентралізації здатне забезпечити надання високоякісних суспільних благ.

У цьому контексті метою статті є визначення ролі податково-бюджетних інструментів у забезпеченні розвитку соціальної сфери на місцевому рівні та обґрунтування пропозицій щодо їх удосконалення в умовах децентралізації управління. Для її досягнення розглянуто загальні положення стосовно фінансового забезпечення соціальних видатків місцевих бюджетів в Україні, проаналізовано видаткову й дохідну частини місцевих бюджетів. Інструментом дослідження соціальної політики держави, її пріоритетних

напрямів є аналіз видатків на соціальну сферу, а саме: витрат на освіту, охорону здоров'я, культуру, спорт, соціальний захист, житлово-комунальне господарство (ЖКГ). В нашій країні такі витрати фінансуються з бюджетів усіх рівнів і державних позабюджетних фондів. Оскільки доходи й видатки цих фондів не входять до складу зведеного бюджету України та віднесені до окремих бюджетів, у рамках теми статті вони не розглядаються.

Загальний аналіз бюджетних видатків на соціальну сферу. Його проведено на основі показників виконання бюджетів (зведеного, державного й місцевих) за період 2007–2015 рр., розміщених на веб-порталі Державної казначейської служби України [8]. Цей період обрано для того, щоб виявити тенденції змін стану державного фінансового забезпечення соціальної сфери в країні, що відбуваються внаслідок кризових явищ 2008–2009 рр., з одного боку, та економічного спаду й реформи децентралізації 2014–2015 рр., з другого.

У результаті аналізу встановлено, що видатки на соціальні потреби становлять більш ніж половину всіх видатків зведеного бюджету України та до 2014 р. зростали, а протягом 2014–2015 рр. їхня частка почала скорочуватись (у 2014 р. – на 3,4 %, у 2015 р. – ще на 4,6 %), що в умовах бюджетного дефіциту, економічної нестабільності в країні та водночас збільшення ролі й значення людського капіталу для розвитку економіки у світі (підвищення освітнього та кваліфікаційного рівнів, продуктивності праці, науково-технічний прогрес тощо) є вкрай негативною тенденцією. Частка видатків на соціальну сферу у 2015 р. знизилася на тлі зростання фінансування економічної діяльності (на 9894,2 млн грн) і видатків на загальнодержавні функції (на 3505,7 млн грн), громадський порядок, безпеку й судову владу (на 74,1 млн грн).

Як показано на рис. 1, частка видатків місцевих бюджетів у загальному обсязі державних видатків дещо скоротилася у 2008–2009 рр. та поступово вирівнялася до 2012 р. Проте через низькі темпи економічного зростання (від'ємний приріст ВВП за паритетом купівельної спроможності) та брак коштів у бюджеті обсяги видатків місцевих бюджетів були зменшені, й наразі вони в середньому становлять близько 40 % загальної суми видатків, або майже 14 % ВВП [9; 10].

Як доводить економічна теорія та показує зарубіжна практика, в періоди спаду або уповільнення темпів економічного зростання можливості децентралізації, пов'язані з переданням видаткових повноважень на місця, є обмеженими [11, с. 123]. Тому в умовах від'ємного приросту ВВП у останні роки та загалом нестабільної економічної ситуації децентралізація повноважень є неефективною через загострення фінансових і соціальних проблем (скорочення податкових баз та збільшення видатків на соціальний захист населення).

Стосовно розподілу видатків за рівнями влади (без урахування трансфертів) слід зазначити, що центральний уряд витрачає більшу частину доходів на оборону, громадський порядок, безпеку й судову владу, виконання загальнодержавних функцій, охорону навколишнього природного середовища та соціальний захист і соцзабезпечення. Найбільшу й рівну частку видатків державного бюджету (половину всіх видатків) становлять витрати на загально-

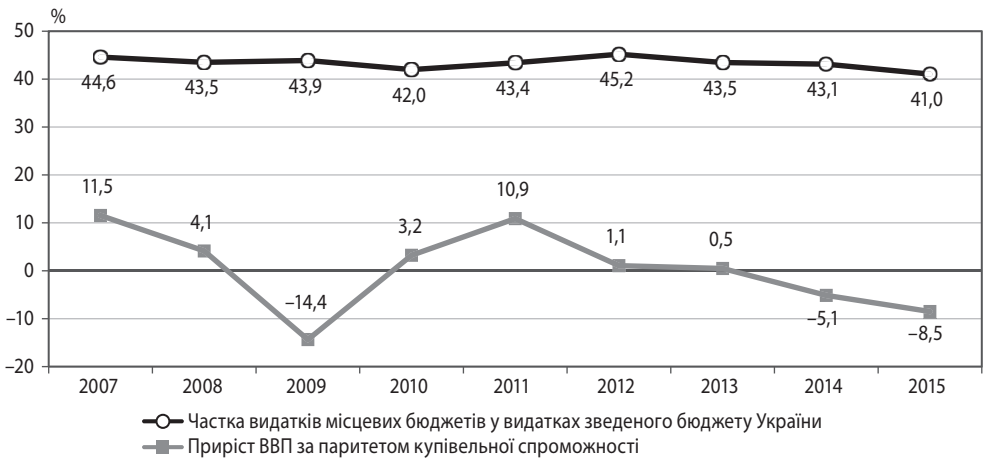

Рис. 1. Порівняльна динаміка приросту ВВП (за паритетом купівельної спроможності) та частки видатків місцевих бюджетів в Україні

Розраховано за: Дані про виконання місцевих бюджетів / Держ. казнач. служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813>; Валовий внутрішній продукт (у фактичних цінах) / Держ. служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2003/vvp/vvp_kv/vvp_kv_u/arh_vvp_kv.html.

державні послуги та соціальний захист і соцзабезпечення. У структурі видатків місцевих органів влади, на відміну від центрального, переважають функції освіти, охорони здоров'я, ЖКГ та духовний і фізичний розвиток (табл. 1).

2007 р. був порівняно стабільним, проте в 2015 р. відбувся перерозподіл видатків: центральний уряд збільшив частку витрат (а місцеві органи зменшили) на загальнодержавні послуги (на 18 %) та духовний і фізичний розви-

Таблиця 1. Динаміка видатків місцевих бюджетів за функціональною класифікацією протягом 2007–2015 рр., % до загальних видатків місцевих бюджетів

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Загальнодержавні функції	7,3	6,7	6,2	6,4	5,5	4,8	5,3	4,9	5,2
Оборона	0	0	0	0	0	0	0,001	0,001	0,004
Громадський порядок, безпека та судова влада	0,1	1,6	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Економічна діяльність	10,7	9,4	4,8	4,9	6,8	5,8	4,3	4,1	6,9
Охорона навколишнього природного середовища	0,4	0,4	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5	0,4	0,5
Житлово-комунальне господарство	5,1	6,3	5,4	2,9	4,6	8,8	3,5	7,8	5,6
Охорона здоров'я	20,2	19,5	21,5	22,7	21,4	21,2	22,1	20,6	21,3
Духовний і фізичний розвиток	3,7	3,7	3,8	4,0	3,8	3,7	3,9	4,0	3,1
Освіта	29,0	29,3	31,8	32,2	32,6	32,0	33,9	31,7	30,1
Соціальний захист та соціальне забезпечення	19,1	17,3	20,2	22,2	23,1	22,5	25,7	25,5	26,0
Міжбюджетні трансферти	4,3	5,7	5,8	4,2	1,5	0,6	0,7	0,9	1,1

Джерело: Дані про виконання місцевих бюджетів / Держ. казнач. служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813>.

ток (на 6 %). Місцеві органи влади підвищили (а центральний уряд знизив) витрати на ЖКГ (на 12 %), охорону здоров'я (на 8 %), економічну діяльність (на 7 %), охорону навколишнього природного середовища (на 8 %) та освіти (на 8 %). Таким чином, на рівні державного бюджету спостерігалось скорочення видатків на соціальну сферу. Це можна було би пояснити тим, що в умовах нестабільної економічної ситуації та необхідності виконання обов'язків перед міжнародними кредиторами країна увійшла в режим жорсткої економії державних коштів, проте аналіз видатків показує, що остання стосувалася не всіх статей. У 2014–2015 рр. перерозподіл бюджетних коштів здійснювався на користь загальнодержавного управління й оборони (щороку понад 5 % усіх видатків державного бюджету), призводячи до зменшення видатків на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист та соцзабезпечення. І якщо витрати на оборону можна пояснити нарощенням військового потенціалу у зв'язку з подіями на Сході України та взагалі розбудовою й розвитком вітчизняного військово-промислового комплексу, то доцільність збільшення загальнодержавних витрат потребує подальшого дослідження. При цьому місцеві бюджети можна назвати соціальними, оскільки саме в них лівова частка видатків припадає на фінансування витрат соціальної сфери та становить понад 85 %.

За останні роки суттєвих змін у розподілі місцевих фінансів за функціями не відбулося: видатки на соціальну сферу залишаються головними статтями місцевих бюджетів за загальнодержавної тенденції зростання видатків на економічну діяльність (частка видатків у 2015 р. у місцевих бюджетах відносно показників 2014 р. збільшилася вдвічі) та на загальнодержавне управління (наблизилася до показника 2013 р.). Як і в державах ОЕСР, в Україні місцеві органи влади беруть активну участь у фінансуванні видатків на освіту – у 2015 р. вони становили до 30 % усіх місцевих витрат, на охорону здоров'я – близько 20 та на соціальний захист і соцзабезпечення – майже 26 %. Місцеві видатки на ЖКГ, духовний і фізичний розвиток були незначними – відповідно 5,6 та 3,1 %.

Отже, за охоплений період витрати на соціальну сферу не мали чіткої тенденції, збільшуючись до 2013 р. і зменшуючись у 2014–2015 рр. Скорочення видатків на соціальні потреби спостерігалось по всіх статтях, проте найбільш постраждала сфера освіти: хоча у 2015 р. приріст видатків за цією статтею дорівнював 14,1 млрд грн, у структурі видатків зведеного бюджету освіта за останній рік втратила 2,3 %. Аналогічна ситуація склалася й за іншими статтями соціальних видатків: охорона здоров'я (+13,9 млрд грн / –0,5 %); духовний і фізичний розвиток (+2,4 млрд грн / –0,3 %); соціальний захист та соціальне забезпечення (+38,3 млрд грн / –0,4 %). Причина таких змін, як уже зазначалося, криється в істотному зростанні видатків несоціальної сфери – на виконання загальнодержавних функцій (+40,8 млрд грн / +2,6 %) та оборону (+24,7 млрд грн / +2,4 %).

У розрізі економічної класифікації традиційно найбільші частки серед усіх видатків місцевих бюджетів у 2015 р. припадали на видатки на оплату

праці (близько 40 %) та поточні трансферти населенню на соціальне забезпечення (майже 25 %); дещо підвищилася частка видатків на оплату комунальних послуг і енергоносіїв.

Загалом видатки місцевих бюджетів у абсолютному значенні щороку зростають, проте на тлі істотної девальвації гривні та галопуючої інфляції це не є показником підвищення соціальних стандартів і життєвого рівня населення. Обчислення обсягу видатків бюджету з урахуванням паритету купівельної спроможності засвідчило, що обсяг видатків державного бюджету на соціальну сферу має тенденцію до зниження, а на сьогодні – найменше значення за останні роки охопленого періоду. В умовах економічної нестабільності та дуже складної ситуації на Сході України дотації й субсидії населенню, пільги, а також інші види державної допомоги необхідні, однак негативні наслідки компенсації таких виплат за рахунок скорочення видатків на освіту та охорону здоров'я можуть проявитися вже в найближчій перспективі.

Аналіз доходів місцевих органів влади. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні здійснюється за рахунок коштів бюджетів усіх рівнів, що покривають витрати у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення, культури, фізичної культури та спорту, ЖКГ.

Частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України останнім часом перебуває на рівні 23 %. Проте в останній рік вона помітно зменшилася (до 18,5 %). Це вказує на певну централізацію надходжень, адже частка доходів державного бюджету починаючи з 2013 р. має тенденцію до зростання, що не відповідає курсу країни на євроінтеграцію й децентралізацію (табл. 2).

Кризовий стан, у якому опинилась національна економіка, частково виправдовує ці показники, адже проведення політики повної фіскальної децентралізації, за котрої має збільшитися відсоток видатків і доходів субцентральних (місцевих) органів самоврядування в загальному обсязі, а також роль координатії місцевих органів влади щодо надання суспільних благ, є ризиковим, оскільки за економічного спаду при зростанні видатків, пов'язаних із соціаль-

Таблиця 2. Динаміка доходів місцевих бюджетів протягом 2007–2015 рр., % до таких доходів зведеного бюджету

Показник	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Податкові надходження	27,7	26,1	28,4	28,8	21,8	23,8	25,8	23,8	19,3
Неподаткові надходження	13,3	12,7	13,3	11,9	18,2	15,6	14,3	15,2	14,4
Доходи від операцій із капіталом	72,2	68,3	71,0	81,3	77,9	58,8	84,4	55,9	90,5
Цільові фонди	74,4	69,6	70,7	58,2	79,9	69,2	69,9	70,3	72,3
Офіційні трансферти (від загалу доходів зведеного бюджету)	22,2	21,3	23,3	25,1	23,8	27,9	26,2	28,6	26,7
Від урядів зарубіжних країн і міжнародних організацій	0	0	0	0	0	0	0	0	4,4
Усього надходжень	48,7	46,1	49,3	50,7	45,5	50,6	49,9	50,8	45,2
без урахування трансфертів	26,5	24,8	26,0	25,6	21,7	22,6	23,8	22,2	18,5

Джерело: Дані про виконання місцевих бюджетів / Держ. казнач. служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813>.

ним захистом населення, одночасно скорочуються видатки на інші, не менш важливі соціальні статті – освіту, охорону здоров'я, культуру тощо. За таких обставин місцеві органи самоврядування будуть не в змозі самостійно зменшити свій дефіцит коштів. Тому наразі подальша передача повноважень із надання проциклічних соціальних послуг є необґрунтованою. Згодом (за умов досягнення стабільних темпів економічного зростання) доцільно сформуванати структуру соціальних витрат, у якій на місцевому рівні переважатиме надання послуг, пов'язаних із освітою, охороною здоров'я, ЖКГ та ін. (тобто тих, котрі мають проциклічний характер), а на центральному рівні залишаться видатки контрциклічного характеру – на соціальний захист і соціальне забезпечення.

У країнах ЄС ступінь фіскальної децентралізації протягом кількох десятиліть постійно збільшувався, проте в кризовий період (2008–2009 рр.) цей процес майже зупинився, й наразі частка місцевих доходів у загальних доходах країни-члена становить у Хорватії, Чехії, Латвії, Румунії, Великобританії в середньому понад 25 %; Італії, Нідерландах, Польщі – 30 %; Фінляндії та Швеції перевищує 40 %. Лідером з-поміж країн ЄС є Данія з часткою місцевих доходів більш ніж 60 %. Оскільки Бельгія, Німеччина, Іспанія, Австрія і Швейцарія мають середній, регіональний (*state*), рівень управління, їхні субцентральні доходи складаються з доходів середнього (регіонального) та нижчого (місцевого) рівнів і останніми роками сягають від 40 до 60 % загальнодержавних доходів. Без урахування трансфертів частка місцевих і регіональних доходів у загальнодержавних доходах країн ЄС є невеликою й, наприклад, у 2014 р. становила від 4 % (Греція) до 35 % (Швеція) [12].

Аналіз динаміки доходів місцевих бюджетів показав, що в номінальному виразі щодо них спостерігалася постійна тенденція до зростання, хоч у реальному виразі вони скорочувалися (рис. 2). Винятком є 2009 р., який характеризується незначним зниженням доходів місцевих бюджетів через зменшення податкових надходжень і трансфертів із державного бюджету, що пояснюється загальним падінням обсягів виробництва внаслідок згор-

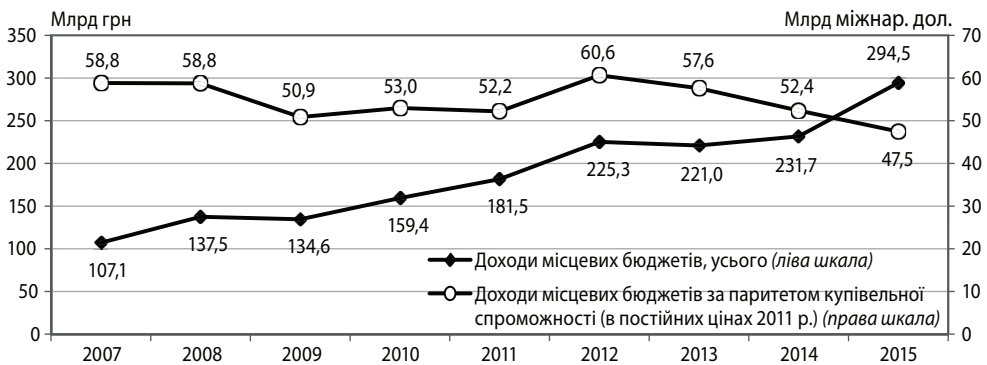

Рис. 2. Динаміка доходів місцевих бюджетів України протягом 2007–2015 рр.

Джерело: Дані про виконання місцевих бюджетів / Держ. казнач. служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813>.

тання світового ринку капіталу на вітчизняних підприємствах та надання банківських кредитів [12, с. 80].

Нарощення доходів місцевих бюджетів відбувалося за рахунок збільшення розміру міжбюджетних трансфертів, податкових і неподаткових надходжень (при цьому доходи від операцій із капіталом та цільових фондів зменшилися за цей час у декілька разів), а номінальних податкових надходжень – завдяки прийняттю змін до Податкового й Бюджетного кодексів України в частині віднесення до складу місцевих податків і зборів єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва, зміні ставок цього податку та запровадженню екологічного податку.

У 2014 р. зростання доходів місцевих бюджетів відбулося лише за рахунок міжбюджетних трансфертів (+14 753 млн грн), за рештою статей доходів спостерігалось скорочення надходжень за винятком неподаткових (+130 млн грн). І хоча у 2015 р. внесенням змін до Податкового кодексу було зроблено крок у напрямі фіскальної децентралізації шляхом уведення місцевого податку на майно¹, обсяг міжбюджетних трансфертів не знизився, а навпаки збільшився, наблизившись у 2015 р. до 60 %. Таким чином, реальної фіскальної децентралізації досягти не вдалося, натомість залежність від “коштів із центру” з кожним роком тільки посилюється, поступово звужуючи бюджетні повноваження й фінансові можливості місцевих органів влади. Все це свідчить про неефективний, неоптимальний розподіл ресурсів між рівнями влади, відсутність балансу загальнодержавних і територіальних інтересів у частині використання податково-бюджетних інструментів для надання суспільних благ населенню.

З огляду на досвід країн ЄС, Україні, чия економіка перебуває в кризовому стані, рішучі кроки в напрямі децентралізації слід робити обережно та при цьому неухильно дотримуватися принципу субсидіарності, прописаного в Європейській хартії місцевого самоврядування, поступово зводячи діяльність органів влади вищого рівня з основної до такої, що буде доповнювати діяльність органів влади нижчого рівня та виконувати й фінансувати тільки ті завдання, які не можуть бути ефективно поставлені та реалізовані на нижчому рівні. Тобто фіскальна децентралізація в нашій державі стане можливою лише в разі забезпечення органів місцевого самоврядування достатніми фінансовими ресурсами.

Для детальнішого аналізу й розроблення рекомендацій щодо ефективного використання податково-бюджетних інструментів для розвитку соціальної сфери України в умовах децентралізації далі розглянуто структуру дохідної частини бюджетів.

Податки та збори. Вагомим і другим за розміром джерелом фінансування місцевих потреб в Україні (після міжбюджетних трансфертів) є податкові надходження, однак їхня частка в загальному обсязі місцевих доходів за останніх два роки значно скоротилася й у 2015 р. становила 33,4 % [9].

¹ До 2015 р. майновий податок, який в Україні сплачувався у формі плати за землю, не входив до місцевих. Наразі він є таким та складається з податку на нерухоме майно, плати за землю, виключеної із загальнодержавних ресурсних платежів, і транспортного податку.

Для порівняння: частка податкових платежів у доходах місцевих бюджетів європейських країн дорівнює від 4 % (Естонія) до 75 % (Ісландія) [12].

У 2015 р. у структурі податкових надходжень зменшилися надходження від податків на доходи й прибуток, податків на власність (із власників транспортних засобів), плати за спеціальне використання природних ресурсів (через виключення з ресурсних платежів плати за землю, котра увійшла до місцевого податку на майно). Водночас істотно зросли надходження від оподаткування товарів і послуг, а доходи від місцевих податків – більш ніж утричі. Така динаміка спричинена змінами, що були внесені до Податкового кодексу України у 2014 р. та почали діяти з 1 січня 2015 р., згідно з якими доповнено перелік платників акцизного податку й підакцизних товарів; підвищено ставки акцизу на окремі тютюнові вироби, нафтопродукти, скраплений газ, автомобілі, а також ставку земельного податку; скорочено перелік юридичних осіб, що мають пільги зі звільнення від сплати земельного податку.

Різке зростання обсягу місцевих податків відбулося завдяки об'єднанню плати за землю (котра раніше не належала до місцевих податків), податку на нерухоме майно й транспортного податку (введено в дію у 2015 р.) у податок на майно, а також збільшенню надходжень від оподаткування нерухомості через підвищення ставки податку, розширення бази оподаткування і зростання числа платників податку.

Проте через економічну нестабільність, неможливість підвищення соціальних стандартів, заробітної плати й пенсії подальше зростання надходжень від майнового податку вкрай проблематичне, хоча логічним є прогнозування збільшення обсягу таких надходжень від податку на нерухоме майно в наступні роки, оскільки неоподатковуваний мінімум зменшено, а нормативна база з формування Державного реєстру речових прав на нерухоме майно постійно вдосконалюється.

Неподаткові платежі. Хоча перелік таких платежів до місцевих бюджетів України досить довгий, фактично вони мають найменше значення серед доходів органів місцевого самоврядування та в останній рік збільшилися зовсім трохи; частка неподаткових платежів, до яких належать доходи від власності, оренди тощо, в Україні дорівнює 6–7 %. Для порівняння: в країнах ЄС вона становить 0,2–15 % усіх місцевих доходів [12].

Доходи від операцій із капіталом та цільові фонди. Частки цих видів місцевих доходів мізерні: у 2015 р. вони дорівнювали відповідно 0,6 і 0,1 % загального обсягу місцевих бюджетних надходжень. У деяких країнах Європи вони сукупно становлять близько 10 %, а інколи навіть більше [12]. Тому доцільно розглянути досвід таких країн у частині використання цих інструментів для забезпечення фінансовими ресурсами місцевих бюджетів.

Міжбюджетні трансферти. Аналіз структури доходів місцевих бюджетів України показав, що більше половини видатків на місцях фінансуються за рахунок трансфертів, що надходять з Державного бюджету. Наприклад, у 2015 р. частка міжбюджетних трансфертів у місцевих доходах сягала майже 60 %. З одного боку, зростання обсягу трансфертів, яке відбулося за останні

роки, крім 2013-го, порушує всі положення, пов'язані з реалізацією програми фіскальної децентралізації в Україні, може демотивувати органи місцевої влади щодо мобілізації власних джерел і ефективнішого використання трансфертів, а з другого, як аргумент сьогодення, – є необхідним для виконання державних програм соціального захисту (перелік завдань і заходів яких останнім часом розширився) та врахування змін у результаті реалізації політики бюджетної децентралізації, у фінансуванні освіти й охорони здоров'я¹.

Попри всі зміни, внесені до Податкового кодексу України з метою виконання плану фіскальної децентралізації та надання фінансової самостійності на місцях через удосконалення податкового законодавства, частка податкових надходжень у загальному обсязі місцевих доходів у останній рік має найменше значення та протягом усього охопленого періоду мала тенденцію до скорочення.

Для порівняння: частка трансфертів у субцентральних бюджетах європейських країн² становить від 10 % (Ісландія) до 70 % і більше (Австрія, Румунія, Естонія, Литва) [12]. Високий рівень трансфертної допомоги притаманний переважно місцевим бюджетам країн Східної Європи (Болгарії, Естонії, Греції, Хорватії, Литви, Польщі, Румунії, Словаччини), а також Данії, Нідерландів, Австрії та Великобританії, проте він постійно знижується (за винятком Естонії, Хорватії, Литви, Румунії та Словаччини). Такі трансферти включають не тільки фінансування інвестиційних програм, компенсацію зменшення податкових надходжень до місцевих бюджетів і кошти на скорочення структурного дефіциту бюджету [13, с. 63], а й бюджетну підтримку субцентрального рівня управління в рамках прямої співпраці ЄС із регіональними й місцевими органами самоврядування (програми підтримки бюджету) з метою розвитку інтеграційного утворення, проте вони не є інструментом прямого фінансування місцевих потреб [14].

Для визначення ступеня фінансової самостійності місцевих органів самоврядування проведено аналіз доходів місцевих бюджетів у розрізі власних, закріплених доходів та інших надходжень (табл. 3).

За результатами аналізу встановлено, що податкова реформа неістотно розширила базу для отримання власних доходів на місцях. Як свідчать на-

¹ Медичні та окремі освітні заклади одночасно фінансуються з місцевих бюджетів та отримують субвенцію з державного бюджету; місцеві ради мають право передавати кошти субвенції у вигляді міжбюджетного трансферту іншим бюджетам для надання медичних послуг за місцем обслуговування населення тощо (*див.*: Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин: закон України від 28.12.2014 № 79-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/79-19>; Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України: закон України від 28.12.2014 № 76-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/76-19>).

² Безпосередньо порівняти системи міжбюджетних трансфертів України та країн ЄС неможливо, оскільки до трансфертів, що надаються місцевим бюджетам, за статистикою Eurostat, окрім поточних трансфертів між різними рівнями державної влади належать чисті премії й виплати зі страхування, трансферти між сектором державного управління та урядами іноземних держав, а також трансферти між різними домогосподарствами (*див.*: Glossary of Statistical Term. URL: <https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2538>).

Таблиця 3. Власні, закріплені доходи та міжбюджетні трансферти, надані місцевим бюджетам України у 2014–2015 рр.

Показники	2014			2015		
	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом
<i>Власні надходження у фактичних цінах, млн грн</i>						
Місцеві податки	550,8	7 903,8	8 454,6	27 045,3	-3,9	27 043,2
Доходи від власності й підприємницької діяльності	184,7	152,8	337,5	346,8	131,3	478,1
Адміністративні збори, доходи від некомерційної діяльності	1 583,3	0	1 583,3	2 846,1	0	2 846,1
Інші неподаткові надходження	242,1	506,6	748,7	699,1	837,5	1 536,6
Власні надходження бюджетних установ	0	9 588,1	9 588,1	0	15 287,0	15 287,0
Кошти від реалізації скарбів, майна	10,6	0	10,6	12,9	0	12,9
Кошти від відчуження майна	0	381,7	381,7	-	725,1	725,1
Кошти від продажу землі та нематеріальних активів	-0,02	735,1	735,1	1,4	888,4	889,9
Цільові фонди	-	382,2	382,2	0	403,9	403,9
Всього	2 571,4	19 650,2	22 221,7	30 951,7	18 269,3	49 222,8
<i>Закріплені надходження у фактичних цінах, млн грн</i>						
Податок і збір на доходи фізичних осіб	62 557,2	0	62 557,2	54 921,2	0	54 921,2
Податок на прибуток підприємств	259,5	0	259,5	4 276,8	0	4 276,8
Рентна плата та плата за використання природних ресурсів	14 560,6	0	14 560,6	2 154,4	0	2 154,4
Внутрішні податки на товари й послуги	158,7	0	158,7	7 684,6	0	7 684,6
Екологічний податок і збір за забруднення навколишнього природного середовища	0	1 220,8	1 220,8	1 585,6	6,1	1 591,7
Фіксований сільськогосподарський податок	122,3	-	122,3	-	-	-
Інші податки та збори	0,1	-	0,1	-	0,6	0,02
Всього	77 658,3	1 220,8	78 879,1	70 622,6	6,6	70 628,8

Закінчення табл. 3

Показники	2014			2015		
	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом	Загальний фонд	Спеціальний фонд	Разом
<i>Міжбюджетні трансферти та інші надходження у фактичних цінах, млн грн</i>						
Офіційні трансферти	116 782,3	13 818,7	130 600,9	173 196,8	783,2	173 980,0
Від урядів зарубіжних країн і міжнародних організацій	-	-	-	0	81,9	81,9
Надходження, визначені п. 33 розділу VI "Трикінцеві та перехідні положення" Бюджетного кодексу України	-	-	-	0	546,4	546,4
Надходження коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння	0,3	-	0,3	0,4	0	0,4
Всього	116 782,6	13 818,7	130 601,3	173 197,1	1 411,5	174 608,6
<i>У відсотках</i>						
Власні доходи	1,3	56,6	9,6	11,3	92,8	16,7
Закріплені доходи	39,4	3,5	34,0	25,7	0	24,0
Трансферти	59,3	39,8	56,4	63,0	7,2	59,3

Складено за: Дані про виконання місцевих бюджетів / Держ. казнач. служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813>.

ведені дані, власні доходи місцевих бюджетів мають найменше значення, а закріплені становлять чверть усіх надходжень, що в умовах курсу на децентралізацію має негативний вплив, обмежуючи дії органів місцевого самоврядування щодо забезпечення населення суспільними благами. Для зміцнення фінансової бази, необхідної для надання високоякісних соціальних (та інших суспільних) послуг, ефективної реалізації реформи фіскальної децентралізації в Україні потрібно поступово й одночасно знизити рівень міжбюджетних трансфертів та збільшити частку податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів. З огляду на досвід країн Європи й теперішній стан фінансування місцевих бюджетів, доцільно підвищити фінансову самостійність місцевих бюджетів за допомогою трьох кроків.

1. Закріплення частки головних бюджетоутворюючих загальнодержавних податків за місцевими бюджетами в Бюджетному кодексі України без права зміни цієї частки іншими законодавчими актами. Наразі до закріплених податків належать податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), акцизний податок і податок на прибуток, проте через нестабільну економічну ситуацію їхня частка, що закріплена за місцевими бюджетами, не постійна та може змінюватися законом про державний бюджет на наступний рік. Доходи від сплати ПДФО доцільно віддавати місцевим бюджетам у повному обсязі (туди, де такий дохід формується), а від податку на прибуток – наприклад, у розмірі 50 %. Також може бути розглянуто варіант розподілу ПДВ.

Звернемося до зарубіжного досвіду. Так, у Німеччині частка прибуткового податку, закріпленого за центральним, регіональними (бюджетами земель) і місцевими бюджетами, становить 42,5, 42,5 та 15 % відповідно; податку на прибуток корпорацій – по 50 % за центральним бюджетом і за бюджетами земель. До “розподілених” податків також належать ПДВ та податок на проценти й приріст капіталу (*withholding tax on interest and capital gains*) [15]. У Іспанії за регіональними бюджетами закріплено 35 % ПДВ і 40 % акцизного податку [16]. Кантони Швейцарії мають 17 % федерального податку на прибуток, отриманого на їхній території, та ще 13 % цього податку для фіскального вирівнювання [16]. Окрім того, частку від загальнодержавних податків одержують місцеві бюджети Австрії (персональний прибутковий податок, податок на прибуток корпорацій, податок на майно, ПДВ), Чехії (персональний прибутковий податок, податок на прибуток корпорацій, ПДВ), Данії (персональний прибутковий податок, податок на прибуток корпорацій), Фінляндії (податок на прибуток корпорацій), Греції (податки на перекази й певні послуги) [17].

2. Визначення повної бази оподаткування з податку на майно – завершення формування Державного реєстру речових прав на нерухоме майно.

3. Посилення податкової автономії – віднесення транспортного податку на рівень b²¹, що означає самостійне встановлення на місцевому рівні ставок податку в межах, встановлених центральним урядом.

---

¹ У методичці ОЕСР виокремлено шість основних категорій податкової автономії субцентральних органів влади: “a” – повні повноваження у сфері податкових ставок і баз; “b” – повноваження у галузі ставок податків; “c” – повноваження у сфері податкових баз; “d” –

Ці кроки сприятимуть не тільки розширенню повноважень місцевих органів влади щодо виконання соціальних та інших державних обов'язків, а й, можливо, зменшенню різниці між доходами місцевих бюджетів на одну особу. Трансферти, що передаються з державного бюджету, дещо вирівнюють таку різницю по регіонах, але не повністю: навіть із трансфертами обсяг доходів місцевих бюджетів (на одну особу) окремих регіонів України відмінний від середнього по Україні від -36% (Луганська область) до $+53\%$ (м. Київ)¹. З огляду на те, що місцеві бюджети на 80% є соціальними, зазначене вказує на нерівність у отриманні місцевих суспільних послуг, у т. ч. пов'язаних із соціальною сферою. Також на користь збільшення частки власних місцевих доходів свідчать результати досліджень потенціалу регіонів України, а саме зростання нерівності через відсутність кореляції між розмірами видаткових частин місцевих бюджетів та їхнім економічним потенціалом у вигляді власних доходів [6, с. 451, 452]. Тож, підвищення частки власних і закріплених коштів у місцевих бюджетах і надання органам місцевого самоврядування ширших повноважень щодо розпоряджання цими коштами дасть змогу чіткіше розмежувати права в системі органів місцевого самоврядування й органів виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципом субсидіарності та посилити відповідальність щодо надання суспільних послуг.

Підсумовуючи викладене, доходимо таких висновків.

1. В Україні видатки на соціальні потреби становлять понад половину всіх видатків зведеного бюджету та $80-85\%$ видатків місцевих бюджетів. Через низькі темпи економічного зростання та брак бюджетних коштів обсяги соціальних видатків, у т. ч. місцевих бюджетів, протягом останніх років були зменшені (як у номінальному, так і в реальному виразах), що в умовах зростання ролі й значення людського капіталу для розвитку економіки в усьому світі (підвищення освітнього та кваліфікаційного рівнів, продуктивності праці, науково-технічний прогрес тощо) є вкрай негативною тенденцією.

2. У періоди спаду або уповільнення темпів економічного зростання можливості децентралізації, пов'язані з переданням видаткових повноважень на місце, є обмеженими. Тому на тлі від'ємного приросту ВВП і нестабільної економічної ситуації загалом децентралізація повноважень є неефективною через загострення фінансових і соціальних проблем (скорочення податкових баз та збільшення видатків на соціальний захист населення). Тобто наразі (до досягнення стабільних темпів економічного зростання) доцільно призупинити децентралізацію в частині передання видаткових повноважень на місце. Надалі варто сформувати структуру соціальних витрат, у якій на місцевому рівні переважатиме надання послуг, пов'язаних із освітою, охороною

повноваження щодо розподілу (спільного використання) податків; "e" – відсутність податкових повноважень; "f" – інші ситуації (див.: OECD Fiscal Decentralisation Database. URL: http://www.oecd.org/tax/federalism/oecd-fiscal-decentralisation-database.htm#A_1).

¹ Обсяг доходів на одну особу по регіонах країни розраховано за даними Державної служби статистики України та Державної казначейської служби України.

здоров'я, ЖКГ тощо (тобто тих, котрі мають проциклічний характер), а на центральному рівні залишити видатки контрциклічного характеру – на соціальний захист і соцзабезпечення.

3. Вітчизняна система місцевих бюджетів істотно залежить від прийнятих на рівні центрального уряду рішень, пов'язаних зі змінами в податковому й бюджетному законодавстві, що вказує на обмеженість можливостей місцевих органів влади самостійно приймати рішення щодо здійснення їхніх повноважень (зокрема пов'язаних із виконанням соціальних обов'язків), що підтверджується відсутністю чітких тенденцій у фінансуванні соціальної сфери. Тому подальшими кроками реформування податково-бюджетної системи в умовах децентралізації повинні стати:

- неухильне дотримання принципу субсидіарності, прописаного в Європейській хартії місцевого самоврядування з поступовим зведенням діяльності органів влади вищого рівня з основної до такої, що буде доповнювати діяльність органів влади нижчого рівня та виконувати й фінансувати тільки ті завдання, які не можуть бути ефективно поставлені та реалізовані на нижчому рівні;

- створення системи місцевих фінансів, достатніх для забезпечення виконання завдань місцевих органів самоврядування за принципами чіткого поділу дохідних джерел, самостійності у формуванні й використанні фінансових ресурсів, прозорості та незмінності (стабільності).

4. За нестабільної економічної ситуації зростаючі потреби в наданні соціального захисту (дотацій і субсидій населенню, пільг, інших видів державної соціальної допомоги) компенсуються за рахунок скорочення видатків на освіту та охорону здоров'я, що може негативно вплинути на соціально-економічну ситуацію вже в найближчій перспективі (погіршити стан здоров'я громадян, знизити конкурентоспроможність вітчизняних фахівців на міжнародному ринку праці тощо).

5. Частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України становить трохи більше 20 %. Протягом 2007–2015 рр. у номінальному виразі вони мали постійну тенденцію до зростання (за винятком 2009 р.), проте реальний обсяг місцевих доходів, обчислений у незмінних цінах із урахуванням паритету купівельної спроможності, зменшувався та наразі має найменше значення за охоплений період: у 2015 р. він дорівнював 47 481 міжнар. дол. (у 2007 р. – 58 846 міжнар. дол.). Щорічне коригування дохідної частини бюджетів шляхом внесення змін до законів про державний бюджет на наступний рік та інших нормативно-правових актів, постійне збільшення частки міжбюджетних трансфертів для фінансування місцевих потреб значно ускладнюють подальше проведення реформи децентралізації.

Незважаючи на численні зміни, внесені до Податкового кодексу України в рамках податкової реформи 2015 р., здійсненої з метою реалізації плану фіскальної децентралізації та надання фінансової самостійності на місцях, частка податкових надходжень у загальному обсязі місцевих доходів наразі має найменше значення й протягом усього охопленого періоду мала тенден-

цію до скорочення. В результаті реформи не вдалося відчутно розширити базу для отримання власних доходів на місцях, тому зазначені зміни не привели до помітного посилення фінансової самостійності місцевих органів самоврядування. Їхні власні доходи тепер становлять трохи більше 15 %, при цьому положення податкового законодавства не надають їм достатньої маневреності для збільшення (зменшення) надходжень до місцевих бюджетів за допомогою податкових інструментів.

6. Податки на доходи та прибуток, податки на збільшення ринкової вартості, які становлять переважну частку в податках місцевих бюджетів, останніми роками скорочувалися, а плата за спеціальне використання природних ресурсів зменшилась у вісім разів через виключення з неї плати за землю.

7. Зростання номінального обсягу місцевих податків у 2015 р. відбулося завдяки об'єднанню плати за землю, яка раніше не входила до місцевих податків, податку на нерухоме майно й транспортного податку (введено в дію у 2015 р.) у податок на майно та збільшенню надходжень від оподаткування нерухомості через підвищення ставки податку, розширення бази оподаткування та зростання числа платників податку. Проте з низки причин подальше збільшення надходжень від майнового податку вкрай проблематичне, хоча логічно прогнозувати примноження таких надходжень від податку на нерухоме майно в наступні роки, оскільки неоподатковуваний мінімум зменшено, а нормативна база з формування Державного реєстру речових прав на нерухоме майно постійно вдосконалюється.

8. У зв'язку з тим, що Урядом України взято курс на євроінтеграцію й децентралізацію влади, доцільно вжити низку заходів для зміцнення фінансової бази, необхідної для надання соціальних та інших суспільних послуг на місцевому рівні, а саме:

- на виконання принципу субсидіарності та вимог Європейської хартії місцевого самоврядування послабити залежність органів місцевого самоврядування від центрального уряду шляхом зменшення обсягу трансфертів із державного бюджету та збільшення частки власних доходів;

- закріпити частку головних бюджетоутворюючих загальнодержавних податків за місцевими бюджетами в Бюджетному кодексі України без права її зміни іншими законодавчими актами;

- завершити формування Державного реєстру речових прав на нерухоме майно для визначення повної бази оподаткування з податку на майно;

- посилити податкову автономію шляхом віднесення транспортного податку на рівень b2, що означає самостійне встановлення місцевою владою ставок податку в межах, встановлених центральним урядом.

9. Реалізація цих заходів дасть змогу розширити повноваження місцевих органів влади щодо виконання соціальних та інших державних обов'язків і зменшити різницю між обсягами доходів місцевих бюджетів різних регіонів. Збільшення частки власних коштів у місцевих бюджетах та надання місцевим органам влади ширших прав щодо розпоряджання власними коштами сприятимуть чіткішому розмежуванню повноважень у сис-

темі органів місцевого самоврядування й виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою за принципом субсидіарності та підвищенню відповідальності за надання суспільних послуг.

Список використаних джерел

1. Пріоритети реформування та напрями перспективного розвитку міжбюджетних відносин в умовах бюджетної децентралізації в Україні: аналіт. доп. / Власюк О. С. та ін. Київ: НІСД, 2015. 92 с. (Сер. "Економіка". Вип. 22).
2. Возняк Г. В. Переваги та ризики бюджетної децентралізації: теоретико-методологічні аспекти. *Проблеми економіки*. 2015. № 2. С. 253–257.
3. Кузьмін Є. Ю. Теоретичні аспекти фіскальної децентралізації. *Наукові праці НДФІ*. 2014. Вип. 4. С. 3–12.
4. Луніна І. О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. *Економіка України*. 2014. № 11. С. 61–75.
5. Гринецька С. Соціальні ресурси розвитку регіону в умовах децентралізації. *Економіст*. 2016. № 8. С. 13–20.
6. Деева Н. М. Негативні тенденції соціальної політики держави і можливості її стабілізації. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Сер.: економічні науки. 2016. Вип. 11. С. 446–454.
7. Кириленко О. П., Тулай О. І. Державні фінанси та людський розвиток: діалектика взаємозв'язку. *Фінанси України*. 2014. № 10. С. 42–54.
8. Виконання Державного бюджету / Держ. казнач. служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/23593>.
9. Дані про виконання місцевих бюджетів / Держ. казнач. служба України. URL: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813>.
10. Валовий внутрішній продукт (у фактичних цінах) / Держ. служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2003/vvp/vvp_kv/vvp_kv_u/arh_vvp_kv.html.
11. Вишиневський В. П., Чекіна В. Д., Вієцька О. В. Використання податково-бюджетних інструментів розвитку соціальної сфери регіонів в умовах неоіндустріалізації. *Економіка промисловості*. 2016. № 3. С. 116–138.
12. Government revenue, expenditure and main aggregates / Eurostat. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/government-finance-statistics/data/database>.
13. Local government in critical times: Policies for Crisis, Recovery and a Sustainable Future. Council of Europe texts / ed. by K. Davey. 2011. URL: http://www.ccre.org/docs/Local_Government_in_critical_times.EN.pdf.
14. Budget support to local authorities. Technical fiches on EU delivery and selection mechanisms. 2012. URL: https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/aidco/index.php/Structured_dialogue.
15. Regional and Local Government: Responses to Recession in Germany / Council of Europe. URL: http://www.coe.int/t/dgap/localdemocracy/conferences_events/conference_recession/Workshop%20A/A_BERND%20SPAHN_REGIONAL%20AND%20LOCAL%20GOVERNMENT%20RESPONSES%20TO%20RECESSION%20IN%20GERMANY_PAPER.asp.
16. Finding the dividing line between tax sharing and grants: a statistical investigation / OECD. URL: <https://www.oecd.org/tax/federalism/43072896.pdf>.
17. Blöchliger H., King D. Less than you thought: the fiscal autonomy of sub-central governments / OECD. URL: <https://www.oecd.org/eco/public-finance/40507581.pdf>.

References

1. Vlasjuk, O. S. et al. (2015). *Priorytety reformuvannya ta napryamy perspektyvnoho rozvytku mizhbyudzhethnykh vidnosyn v umovakh byudzhethnoyi decentralizaciyi v Ukraini* [Priority directions of reform and future development of intergovernmental relations in the context of fiscal decentralization in Ukraine]. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
2. Voznyak, H. V. (2015). *Perevahy ta ryzyky byudzhethnoyi decentralizaciyi: teoretiko-metodolohichni aspekty* [The benefits and risks of the budget decentralization: theoretical and methodological aspects]. *Problemy ekonomiky* [The problems of economy], 2, 253–257 [in Ukrainian].

3. Kuz'kin, Ye. Yu. (2014). Teorety'chni aspekty' fiskal'noyi decentralizatsiyi [Theoretical aspects of fiscal decentralization]. *Naukovi praci NDFI* [RFI scientific papers], 4, 3–12 [in Ukrainian].
4. Lunina, I. O. (2014). Byudzhetna decentralizatsiya: cili ta napryamy' reform [Budgetary decentralization: purposes and directions of reforms]. *Ekonomika Ukrainy* [Economy of Ukraine], 11, 61–75 [in Ukrainian].
5. Hrines'ka, S. (2016). Social'ni resursy' rozvy'tku rehionu v umovakh decentralizatsiyi [Social resources of the region's development in terms of decentralization]. *Ekonomist* [Economist], 8, 13–20 [in Ukrainian].
6. Dyeyeva, N. M. (2016). Nehaty'vni tendentsiyi social'noyi polity'ky' derzhavy' i mozhly'vosti yiyi stabilizatsiyi [Negative trends in social policy and the possibility of stabilization]. *Visnyk Kam'yanec'-Podil's'koho nacional'noho universy'tetu imeni Ivana Ohiyenka* [Bulletin of Kam'yanec'-Podil'sk national university named after Ivan Ohiyenko], 11, 446–454 [in Ukrainian].
7. Ky'rylenko, O. P., Tulaj, O. I. (2014). Derzhavni finansy' ta lyuds'ky' rozvy'tok: dialekty'ka vzayemozv'yazku [State finances and human development: correlation dialectics]. *Finansy' Ukrainy* [Finance of Ukraine], 10, 42–54 [in Ukrainian].
8. State Treasury Service of Ukraine. (n. d.). *Vy'konannya Derzhavnoho byudzhetu* [Execution of the state budget]. Retrieved from <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/23593> [in Ukrainian].
9. State Treasury Service of Ukraine. (n. d.). *Dani pro vy'konannya miscevy'kh byudzhetiv* [Data on the performance of local budgets]. Retrieved from <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/publish/category/22813> [in Ukrainian].
10. State Statistic Service of Ukraine. (n. d.). *Valovy'j vnutrishnij produkt (u fakty'chny'kh cinakh)* [Gross domestic product (at current prices)]. Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2003/vvp/vvp_kv/vvp_kv_u/arh_vvp_kv.html [in Ukrainian].
11. Vy'shnevs'ky'j, V. P., Chekina, V. D., Viyec'ka, O. V. (2016). Vy'kory'stannya podatkovobyzdzhenny'kh instrumentiv rozvy'tku social'noyi sfery' rehioniv v umovakh neoindustrializatsiyi [Applying fiscal instruments of development of regions' social sphere under condition of neoindustrialization]. *Ekonomika promy'slovosti* [Economy of industry], 3, 116–138 [in Ukrainian].
12. Eurostat. (n. d.). *Government revenue, expenditure and main aggregates*. Retrieved from <http://ec.europa.eu/eurostat/web/government-finance-statistics/data/database>.
13. Davey, K. (Ed.). (2011). *Local government in critical times: Policies for Crisis, Recovery and a Sustainable Future. Council of Europe texts*. Retrieved from http://www.ccre.org/docs/Local_Government_in_critical_times.EN.pdf.
14. European Commission. (2012). *Budget support to local authorities. Technical fiches on EU delivery and selection mechanisms*. Retrieved from https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/aidco/index.php/Structured_dialogue.
15. Council of Europe. (2010, October 16). *Regional and Local Government: Responses to Recession in Germany*. Retrieved from http://www.coe.int/t/dgap/localdemocracy/conferences_events/conference_recession/Workshop%20A/A_BERND%20SPAHN_REGIONAL%20AND%20LOCAL%20GOVERNMENT%20RESPONSES%20TO%20RECESSION%20IN%20GERMANY_PAPER.asp.
16. OECD. (n. d.). *Finding the dividing line between tax sharing and grants: a statistical investigation*. Retrieved from <https://www.oecd.org/tax/federalism/43072896.pdf>.
17. Blöchliger, H., King, D. (2006). Less than you thought: the fiscal autonomy of sub-central governments. *OECD Economic Studies*, 43, 155-188. Retrieved from <https://www.oecd.org/eco/public-finance/40507581.pdf>.